

må franskmanden Paul Adam-Evens udgaver fremhæves – »Un armorial français du milieu du XIIIe siècle, le rôle d'armes Bigot 1254«, »Un armorial français du XIIIe siècle, l'armorial Wijnbergen«, »Rôle d'armes de l'ost de Flandre«, »L'armorial universel du héraut Gelre (1370–1395)« (i Archives héraldiques suisses, hhv. 1949, 1954, 1959 og 1971). I de allerseneste år har Commission française pour l'étude de l'héraldique påbegyndt udsendelsen af Cahiers d'héraldique, hvis indhold hovedsagelig består af våbenbogsstudier. De to bind med resultaterne af Jan Ranekes beskæftigelse med den enestående armorial Bergshammar er blevet modtaget med den største interesse i fagheraldikernes kreds. Bind I er delvis illustreret af doktoranden, og alle kort, statistiske tabeller, diagrammer o. lign. er forsynet med fransk tekst. Metodisk lider værket af en række svagheder som allerede antydet. Indholdsmæssigt er teksten gennemgående for kort. Man kunne navnlig ønske at have fået præsenteret flere detaljer i konklusionerne. Det er som om forfatteren holder sig beskedent tilbage. Det sidste afsnit i bind I om »Utvecklingen inom en vapengrupp«, hvor Raneke iagttager de mange forekommende varianter i Heshayes skjolde bestroede med liljer, registrerer de forskellige brisureformer som f. eks. farvers skiften, variation af hjelmtegn m. m. og endelig redegør for en slægtssammenhæng omfattende adskillige generationer, er imidlertid et smukt eksempel på, at han behersker de heraldiske, sigillografiske og genealogiske discipliner. Her får læseren lejlighed til at skue alle aspekter i det undersøgte materiale. Bind II med den blasonerede udgave af armorialen har blivende værdi og er et værdigt bidrag til det internationale ASFEMA-projekt (*armorial des souverains et grands feudataires au moyen age*).

Nils G. Bartholdy

Poul Rasmussen: Mål og vægt. 2. omarbejdede udgave. København, Dansk historisk Fællesforenings håndbøger 1975. 95 s.

Årene efter fremkomsten af første udgave af denne nyttige håndbog (1967) har været rige på studier over kvantitativt kildemateriale fra middelalderen og 15–1600-tallet, som – ikke mindst indenfor Det danske Ødegårdsprojekt – oftest har været båret af ønsket om stedse bedre at kunne sammenligne eksistensbetingelser m. m. i såvel tid som rum. Det er en væsentlig baggrund for den vækst i udforskningen af målenes og vægtenhedernes historie, som har gjort det nødvendigt for Poul Rasmussen helt at omarbejde sin bog, i hvilken for øvrigt en del af de nyeste studier nu for første gang præsenteres for en bredere offentlighed. Allerede førsteudgaven har i de forløbne år bevist sin alsidige værdi som både opslagsværk, indføring, katalysator og metodisk-logisk oplæg og udfordring, og anden udgave er blevet endnu bedre.

I forhold til første udgave er de savn blevet afhjulpne, som Svend Gissel påpegede i sin anmeldelse (HT 12. r. III, 1968, s. 264), idet Poul Rasmussen har indføjet omtale af metersystemet, Ole Rømers reformer, Skelskørs Vartegn og skæppemålet i Anders Sunesens parafrase af Skånske lov; og idet han overhovedet har tilstræbt en mere fuldstændig fremstilling af sit emne frem til meterloven af 1907. Sønderjylland og Skånelandene har dog ikke kunnet tilgodeses yderligere inden for den desværre altfor sparsomme plads; forfatteren har haft til sin rådighed. Det er lykkedes at foretage de emnemæssige udvidelser uden at svække den hovedvægt i fremstillingen, som rimeligvis må lægges på tiden før Ole Rømers reform, hvor problemerne er så langt de største. Den allerede tidligere velgennemtænkte disposition er blevet strammet yderligere, hvilket særlig har ført til en fuldstændig omarbejdelse af det vigtige afsnit om middelalderlige jordmål m.v. Hertil kommer så den vægt, som forfatteren har lagt på at redegøre for den seneste forskningsudvikling. Udover Poul Rasmussens egne betydelige bidrag hertil inddrages der

nyere studier af C. A. Christensen, L. E. Fauerholdt Jensen, Svend Gissel, Torben J. Grunddal, Helge Nielsen og Nils Sahlgren. Resultatet er blevet et værk, der i endda endnu højere grad end før præges af en forbilledlig bestræbelse efter størst mulig præcision og klarhed i definitioner og forklaringer; de hyppigt vanskeligt overskuelige problemstillinger formidles på en usædvanlig stringent og næsten overraskende tilgængelig måde.

Man kunne dog måske befrygte, at Poul Rasmussens iøvrigt berettigede og nødvendige kritiske skepsis, som mest tydeligt kommer til udtryk i vurderingen af teorierne om Valdemars jordebog (s. 25–26), hos læseren kunne udmønte et noget overdrevent indtryk af, at forskerne ynder at hengive sig til ikke altfor realitetsbetonede logiske eksperimenter. Rent bortset fra, at en sådan holdning dog måske også kunne bringe erkendelsens hjul udover visse teknisk set døde punkter, så bør det nok over for læseren pointeres, at den hang til anvendelse af dristige hypoteser, som ret hyppigt kan spores i studier over middelalderligt regnskabs- og jordebogsmateriale, ikke kun udspringer af lyst, men i nok så høj grad af nød: Det er jo dog en uacceptabel tilstand, at en kvantitativ beskrivelse af det middelalderlige danske samfund ikke kan gennemføres, til trods for at vi har et ikke ringe kildemateriale dertil. Poul Rasmussens egne initiativer bevidner hans enighed heri. Problemet er basalt, at for så vidt man ikke kender de tilgrundliggende regler og definitioner, der har indgået i det begrebsapparat, som kildernes ophavsmænd har betjent sig af, må hovedparten af de overleverede kilder af denne art siges at være affattet i kode-sprog; de er kun tilsyneladende forståelige. Hvis man da ikke igennem anvendelse af kildeterminologi vil lade sig nøje med at camouflere mangelen på reel viden, må man nødvendigvis finde frem til de tilgrundliggende regler og definitioner. Først da bliver oplysningerne sammenlignelige i tid og rum med andre oplysninger, og kun derigennem kan kilderne opnå mere end en meget begrænset nytteværdi. Det metodiske problem er parallelt med de logiske vanskeligheder ved at slutte fra en kendt følgeslutning til dens tolt ukendte præmis. De »forskellige metodiske iklædninger« (s. 25), man har givet diverse forsøg på at overvinde denne type vanskelighed, har gerne en bevidst stræben til fælles i retning af at sikre, at tilfældigheder kommer til at præge resultatet så lidt som muligt. Der gælder f. eks. den regel, at man kan opnå en stedse større sikkerhed i forsøgene på at indkredse en ukendt årsag, jo flere forskelligartede virkninger – der efter de omstændigheder, hvorunder de træffes, kan formodes at være beslægtede – indkredsningen kan foretages ud fra. En forøgelse af meningsfuldheden må overhovedet også, ligesom ved kodebrydning, i sig selv være et brugbart argument for, at man er nået et skridt videre i erkendelse.

Disse bemærkninger skal ikke forstås som en almindelig opfordring til uforsigtighed, med kun som en advarsel mod at havne i den type overdreven forsigtighed, hvis konsekvens let kan blive forskningsmæssig stagnation. I samme åndedrag må det siges, at det naturligvis er yderst væsentligt, at enhver faldgrube bliver klart lokaliseret. Poul Rasmussen yder i sin bog et uundværligt bidrag hertil og giver herigennem den hidtil bedste indføring til et kritisk velovervejede arbejde med de problemer, som vi ikke må opgive at få løst.

Torben J. Grunddal

Erling Pade: Milevognen og andre ældre opmålingssystemer. 1976. 155 s. ill.

Med understøttelse fra Carlsbergfondet udsendte Hans F. Kjølser i 1965 »Fra Skidenstræde til H. C. Ørsted Institutet. Udviklingen gennem de sidste halvandet hundrede år af de fysiske, kemiske og matematiske laboratorier ved Københavns Universitet i union